

IVADAS

Tęstinio leidinio „Lietuvos sakralinė dailė“ II tomo „Šiaulių vyskupija“ antros dalies „Šiaulių dekanatas“ trečioje knygoje toliau publikuojamas Šiaulių dekanato bažnyčių ir koplyčių architektūros ir dailės paveldas. Dvi ankstesnės šiam dekanatui skirtos knygos aprėpė Aukštelkės, Bazilionų, Gruzdžių, Juozapavos, Kairių, Kuršėnų, Kurtuvėnų bažnyčių, Agailių, Bridų, Gordų, Kalviškių, Kybarčių koplyčių ir Kryžių kalno su koplyčia ir pranciškonų vienuolynu komplekso istoriją, architektūrą ir dailę (leidiniuose dekanato šventovės rikiuojamos pagal vietovardžius abėcėlės tvarka). Trečioje Šiaulių vyskupijos Šiaulių dekanato knygoje pristatomos Kužių, Meškuičių, Micaičių ir Pakapės bažnyčios, Mimaičių, Ožkėnų ir Pavėkių kapinių koplytėlės. Kaip ankstesnėse „Lietuvos sakralinės dailės“ knygose, taip ir pastarojoje bažnyčių paveldo tyrimų medžiaga pateikiama įvairios apimties straipsniais, aprašais ir dėstoma katalogo principu – šventovės meno vertybės rikiuojamos pagal rūšį (pradedant altoriais, baigiant varpais ir lauko paminklais) ir sukūrimo laiką. Knygoje daug dėmesio skiriama bažnyčių ir koplyčių istorijai ir architektūrai.

Pagrindinė šio tęstinio tyrimo medžiaga surinkta per ekspedicijas į Šiaulių dekanato bažnyčias ir koplyčias: nuo 2014 m. *in situ* buvo atliekama dailės kūrinių apžiūra, ekspertizė ir fotofiksacija. Publikuojamų objektų atranką lėmė jų meninė ir istorinė vertė, tačiau vadovautasi ne vien šiais kriterijais – vertintas artefaktų retumas, tipologiniai ypatumai, reikšmė nykstančių tradicijų kontekste... Lygiagrečiai su ekspedicijomis buvo atliekami parapijų, bažnyčių, koplyčių ir jose esančių vertybių istoriniai tyrimai: dirbta Lietuvos archyvuose, muziejuose, bibliotekose, privačiuose ir parapijų archyvuose. Didžioji dalis paveldo objektų visose šios serijos knygose publikuojama pirmą kartą, o jų istoriniai tyrimai paremti dažnai dar nenaudotais rašytiniais ir ikonografiniais šaltiniais.

Trečioje Šiaulių vyskupijos Šiaulių dekanato knygoje pristatomos keturios lig šiol nuodugnaus mokslininkų žvilgsnio nepatraukusios regiono bažnyčios. Dvi jų – Meškuičių ir Pakapės – iki XIX a. vid. buvo filinės: pirmoji priklausė Šiaulių, antroji – Kurtuvėnų parapijai, tad jų istorija glaudžiai susijusi su garbingą praeitį turinčiomis šventovėmis, o paveldo visuma tą ryšį atspindi.

Meškuičiuose bažnyčia įkurta XVII a. II pusėje; XVIII a. joje buvo keturi, XIX a. pr. net šeši drožiniais išpuošti altoriai. Dabartiniame XIX a. pab. iškilusiame mūriniame pastate išsaugota nemažai skirtingo laikotarpio barokinių ir klasicistinių altorių drožinių, kurie XIX–XX a. sandūroje išmoningai sukomponuoti į du didingus šoninių altorių retabulus. Presbiterijoje išmūrytas imponantiškas, savitos meninės išraiškos didysis altorius. Bažnyčioje išliko vieninteliai Lietuvoje Prūsijoje dirbusios Špygelių (*Spiegel*) dinastijos meistrų pastatyti vargonai – pirmas ir vis dar tebeveikiantis pneumatinės sistemos instrumentas mūsų šalyje. Šventovėje esama paveikslų iš ankstesnės Meškuičių bažnyčios, tarp jų išskirtini XIX a. I p. Žemaitijoje

dirbusio tapytojo Pauliaus (?) Jagmino kūriniai – šiek tiek provincialūs, bet meniškai klasicizmo dailės poveikį atspindintys tapybos darbai. Šiam stiliui priskirtinas ir čia esantis procesijų altorėlis, gedulinių reikmenų komplektas, keli tekstilės objektai. Klasicizmo stiliaus pėdsakas ryškus ir liturginių indų bei reikmenų rinkinyje: be poros puikių XVIII a. barokinių pavyzdžių, jame esama tikrai įdomių klasicistinių egzempliorių – tai komunalinė, monstrancija ir žvakidžių komplektų likučiai.

Pakapės bažnyčios istorija prasidėjo šiek tiek vėliau – kai XVIII a. Karpių valdose esančiose kapinėse iškilo medinė koplytėlė. Amžiaus pabaigoje ji išaugo į Kurtuvėnų parapijos filiją, o XIX a. II pusėje – į savarankišką parapiją su 1879 m. suręsta dabartine medine bažnyčia. Monumentalus, santūrios etninės architektūros bruožų turintis pastatas viduje pasižymi barokiniu puošnumu: jį suteikia tradiciniai medinės sakralinės architektūros elementai (galerijos, durys, langų forma), šoniniuose altoriuose išsaugoti senieji Kurtuvėnų ir Pakapės bažnyčių drožiniai, masyvūs vietos meistrų suolai, akį traukiantys neobarokiniai įrenginiai – didysis altorius ir sakykla. Čia tebestovi nenaudojami, vieni seniausių Šiaulių vyskupijoje klasicistiniai vargonai. Minėtinas, kaip manoma, iš Pašiausės atgabentas itin prastos būklės, bet subtiliais XVIII a. aptaisais papuoštas šv. Stanislovo paveikslas, esantis iliuziniame šoniniame altoriuje. Bažnyčiai papildomos vertės teikia išsaugota autentiška jos aplinka – medinė varpinė akmenų mūru apjuostame šventoriuje, greta tebeveikiančios senosios Pakapės kapinės.

Kužių bažnyčia įdomi istoriniu požiūriu. Įkurta XVII a. vid. kaip prestižinė Šiaulių parapijos Rožinio Švč. Mergelės Marijos brolijos altarija, XIX a. ji tapo kuklia filija. Vieną medinį pastatą keitė kitas, o per I pasaulinį karą bažnyčiai sudegus veiklaus kunigo Adolfo Kleibos ir parapijiečių pastangomis pagal architektų Mykolo Songailos ir Vladimiro Dubeneckio projektą 1930 m. pastatytas puikus dvibokštis mūrinis pastatas su trimis neobarokinės stilistikos altoriais. Deja, per II pasaulinį karą jis buvo susprogdintas ir parapija didžiulę netektį buvo priversta kompensuoti iš Gruzdžių kapinių perkeldama medinę vietos koplyčią su barokiniu jos altoriumi. Iš įvairių parapijų į Kužius buvo sugabenta įranga ir liturgijai reikalingi reikmenys, tarp jų – Žemaitijoje XVIII a. IV ketv. dirbusio savito braižo auksakalio Kristijono Juozapo Štaperlio darbo relikvijorius, kadaise sukurtas Šakynos bažnyčiai.

Kuršėnų parapijos Micaičių filija, visavertį parapijos statusą įgavusi tik 2000 metais, labiausiai pagarsėjo tuo, kad joje labai trumpai (1901–1902 m.) kunigavo Juozas Tumas-Vaižgantas. 1915 m. bažnyčiai sudegus toje pat vietoje, kapinėse, iškilo naujas medinis pastatas. Po II pasaulinio karo sovietų administracija jį nusavino ir pavertė grūdų sandėliu. Nepaisant vietos gyventojų prašymų ir savarankiškų iniciatyvų suremontuoti bažnytelę, iki pat 1988 m. ji stovėjo apleista. Vėlyvu etninės architektūros pavyzdžiu laikytinas Micaičių bažnyčios pastatas išsaugojo autentišką tūrį ir eksterjerą. Jame esama iš Kuršėnų ir atokesnių parapijų (taip pat Vakarų Europos) gautų XIX–XX a. dailės kūrinių.

Knygoje pristatomi trys mažosios architektūros statiniai, esantys senose Mimaikių, Ožkėnų ir Pavėkių kapinaitėse: palei Mimaikių vieškelį 1935 m. pastatytas savitos formos mūrinis, dabar jau nežinomos intencijos memorialinis paminklas, Pavėkių senkapiuose stovinti maža medinė XX a. I p. datuojama koplytėlė ir Ožkėnuose tik 1993 m. iškilęs, bet tradicinės formos plytinis statinys. Improvizuotuose jų altorėliuose sudėtos Švč. Mergelės Marijos ir šventųjų statulėlės, paveikslėliai, kryželiai, dirbtinės gėlės. Visi statiniai savaip atspindi senųjų Šiaulių krašto kapinių architektūrą ir tradicijas.

Šiaulių dekanatui skirtoje trečioje knygoje tektais ir gausiomis iliustracijomis pristatomi keturiuose bažnyčiose esantys 205 dailės kūriniai ir amato dirbiniai (altoriai, paveikslai, skulptūros, liturginiai indai, rūbai, reikmenys) ir jų grupės (altoriai su skulptūromis, Kryžiaus kelio paveikslų ciklai, žvakidžių rinkiniai), iš jų – 192 lig šiol nepublikuoti ir netyrinėti objektai. Be to, pirmą kartą pristatomi ir keli tyrimo metu identifikuoti kūriniai, sovietmečiu iš bažnyčių patekę į muziejus. Pateiktos medžiagos naujumas leidžia tęstinio leidinio „Lietuvos sakralinė dailė“ knygas traktuoti kaip lituanistinio paveldo šaltinių publikacijas. Kita vertus, pagal projektą atliekamas nuodugnus tiriamasis darbas yra reikšmingas Šiaulių regiono ir Šiaulių vyskupijos parapijų lokalsios istorijos plėtotei.

Knygos rengėjai